

JOZEF KURIC

PREFERENCIA ESTETICKÝCH PODNETOV – MEDZINÁRODNÉ POROVNANIE

1. ÚVOD

Zvláštnosti estetického vnímania sú ovplyvňované nielen úrovňou psychického vývinu a osobnostnými charakteristikami, ale aj inými faktormi, medzi ktoré zaraďujeme i kultúrne podmienky a národnými odlišnosťami. Sme si vedomí toho, že ekonomické, politické a kultúrne zblížovanie socialistických krajín oslabuje posledne uvedené faktory, ale doposiaľ existujú rozdiely, ktorých vplyv na estetické vnímanie má zmysel skúmať. Predpokladáme, že kultúrne rozdiely sú sprostredkované predovšetkým odlišnými tradíciami estetickej výchovy a kultúry v jednotlivých krajinách, etnografickými osobitosťami a rozdielmi v akcentácii umeleckých diel rôzneho obsahu a formy. Na túto skúsenosť poukazujú napr. A. D. Švejcer a L. B. Nikolskij (1978) na materiáli jazyka, A. Molles (1967) v celej sfére umenia.

2. VÝSKUMNÝ PROBLÉM A POSTUP

V tejto štúdii si kladieme otázku, ako sa líši preferencia vybraných diel maliarskeho výtvarného umenia u sovietskych, východonemeckých a slovenských študentov vysokých škôl. V rokoch 1973 a 1974 sme uskutočnili výskum u slovenských vysokoškolákov s 30 farebnými reprodukciami maliarskych výtvarných diel pohľadnicového formátu a tento výskum sme pri príležitosti študijných pobytov do ZSSR (mesto Jaroslavl) zopakovali so sovietskymi vysokoškolákmi v roku 1974 a s nemeckými vysokoškolákmi v NDR (mesto Halle) v roku 1975. V tabuľke č. 1 uvádzame štruktúru skúmaných vzoriek z hľadiska počtu, národnej a štátnej príslušnosti, veku, pohlavia a študijných smerov.

Skúmaným osobám boli reprodukcie predkladané naraz rozložené na stole podľa jednotného schématu. Úlohou respondentov bolo vybrať niekoľko obrázkov, ktoré sa im najviac páčia a niekoľko obrázkov, ktoré sa im páčili najmenej, alebo sa vôbec nepáčili. V prípade ťažkosti

pri rozhodovaní mohli respondenti v obidvoch prípadoch uviesť ľubovoľný počet obrázkov. Pri vyhodnocovaní odpovedí sa prihliadalo tiež k 1. a 2. miestu tak pri preferencii ako i odmietaní.

Reprodukcie diel maliarskeho výtvarného umenia boli volené tak, aby reprezentovali významné diela československých i svetových tvorcov. Výber reprezentoval 6 dôležitých žánrov, a to z hľadiska našich skúseností

Tab. 1. Zloženie skúmaných výberov študentov

	Priemerný vek	Muži		Ženy		Spolu	
		počet	%	počet	%	počet	%
SSR	19,6	322	81,31	776	68,43	1 098	71,77
NDR	20,3	44	11,11	186	16,40	230	15,03
ZSSR	18,9	30	7,58	172	15,17	202	13,20
Spolu:		396	100 %	1 134	100 %	1 530	100 %
% počtu mužov a žien celkom		396	25,88	1 134	74,12	1 530	100 %

s podobnými výskumami v minulosti. Každý základný žáner (portréty, figurálne kompozície, akty, krajinky, zátišia a zátišia s kvetami) pozostával z výberu 5 reprodukcí, kde sme sledovali zámer postupovať od dôsledného realizmu (zdanlivej alebo aj skutočnej podoby medzi námetom a jeho zobrazením) k štylizácii (vizuálnemu vzdialeniu zobrazenia od námetu).

K výskumu sme použili tieto reprodukcie maliarskych výtvarných diel. Číslo od 1. do 5. pri jednotlivých žánroch naznačujú smer od realizmu ku štylizácii a čísla v zátvorkách poradie, v akom bola expozícia pri výskume usporiadaná.

I. Portréty:

- | | | |
|--------------------|------------------------|-----|
| 1. Albrecht Dürer | Portrét mladého muža | (3) |
| 2. Légrady Šandor | Portrét Zoltána Kodaya | (2) |
| 3. Ernest Zmeták | Autopotrét | (4) |
| 4. Mikuláš Galanda | Harlekýn | (1) |
| 5. Peter Matejka | Žena | (5) |

II. Figurálne kompozície:

- | | | |
|----------------------|-------------------------------|------|
| 1. F. V. Sičkov | Kalužské dievčatá | (7) |
| 2. Max Slevogt | Tanečnica Marietta di Rigardo | (10) |
| 3. Max Beckmann | Tanec v Baden Baden | (8) |
| 4. František Studený | Matka s dieťaťom | (9) |
| 5. Karol Ondreička | Kopáčky | (6) |

III. Akty:

1. Giorgione	Odpočívajúca Venuša	(14)
2. Auguste Renoir	Kúpajúce sa dievča	(11)
3. Ernest Zmeták	Sediaci akt	(12)
4. Max Pechstein	Sediace dievča	(15)
5. Renato Guttuso	Akt	(13)

IV. Krajiny:

1. A. K. Savrasov	Jar. ogorod	(17)
2. Martin Benka	Štúdia z Mokrade	(19)
3. Michal Tilner	Na sene	(16)
4. Paul Cézanne	Kamene v lese	(20)
5. František Studený	Čierne more	(18)

V. Zátišia:

1. I. I. Maškov	Zátišie s porcelánovými figúrkami	(25)
2. Miloš Bazovský	Zátišie	(22)
3. Vincent Hložník	Zátišie s citrónom	(24)
4. Georges Braque	Čierne ryby	(23)
5. František Studený	Zátišie s cigaretou	(21)

VI. Zátišia s kvetami:

1. S. V. Cechonin	Ruže	(30)
2. Ernest Zmeták	Kytica I.	(26)
3. Michal Tilner	Žltá kytica	(28)
4. Paul Gauguin	Kytica II.	(27)
5. František Studený	Kytica III.	(29)

Jeden zo základných problémov výskumu v psychológii umenia tu vystal v plnej naliehavosti: ako objektivizovať a podľa akých kritérií vyberať umelecké diela ako estetické podnety (podnetové štruktúry)? V tomto výskume sme výber uskutočnili podľa žánrov a miery štylizácie. Iste by mnohí bádatelia v oblasti teórie umenia uvítali, keby sme skúmali estetické vnímanie napr. rôznych štýlov, rôznych typov kompozície alebo dokonca rôznej umeleckej úrovne. Doposiaľ sme však nenašli žiadne empiricky overiteľné kritériá a uspokojivú kategorizáciu týchto estetických premenných.

Uskutočnený výskum má exploratívny a orientačný charakter, preto sme dopredu nevytyčovali pevne stanovené hypotézy, vychádzali sme len z rámcového predpokladu o národných a etnopsychologických odlišnostiach a o postupnom zblížovaní kultúr a výchovných vplyvov v jednotlivých socialistických krajinách, čo by sa malo odraziť aj pri vnímaní a hodnotení umeleckých výtvorov u percipientov. Exploratívny charakter výskumu nám dovoľuje zo získaných výsledkov vyvodzovať precíznejšie formulované hypotézy, ktoré bude možné podrobiť kritickej analýze v ďalších špeciálne naplánovaných výskumoch v rámci vedeckej a kultúrnej spolupráce medzi socialistickými krajinami.

3. VÝSLEDKY

Väčšie počty respondentov nám dovoľujú prezentovať získané fakty v percentových tabuľkách, ktoré sú informatívnejšie, než absolútne početnosti. Najprv uvádzame pre každý národný výberový súbor prehľad o počte kladných a záporných odpovedí a potom percentové početnosti preferencií a odmietania jednotlivých podnetov (obrazov), vypočítané z celkového počtu reakcií na podnety. Tieto tabuľky sú upravené podľa žánrov a miery štylizácie.

3.1. Početnosti kladných a záporných volieb všeobecne

Z tabuľky č. 2 a 3 vidíme, že preferenčné voľby respondentov prevažujú nad odmietaním. Zvlášť typické je to u slovenských a sovietskych študentov; u študentov z NDR je pomer medzi preferenciami a odmietaním celkom vyrovnaný.

Tab. 2. Početnosti kladných volieb obrazov

		Ženy	Muži	Spolu
SSR	suma	2 728	1 107	3 835
	priemer	3,64	3,43	3,49
	N	776	322	1 098
NDR	suma	475	111	586
	priemer	2,55	2,52	2,54
	N	186	44	230
ZSSR	suma	618	98	716
	priemer	3,59	3,26	3,54
	N	172	30	202

Tab. 3. Početnosti záporných volieb obrazov

		Ženy	Muži	Spolu
SSR	suma	2 081	873	2 954
	priemer	2,68	2,71	2,68
	N	776	322	1 088
NDR	suma	449	126	575
	priemer	2,41	2,86	2,50
	N	186	44	230
ZSSR	suma	467	80	547
	priemer	2,71	2,66	2,70
	N	172	30	202

Položili sme si otázku, či je tento rozdiel náhodný. Pri zisťovaní rozdielov medzi priemerami t — testom sa ukazuje, že v oboch prípadoch okrem NDR je rozdiel medzi priemerom kladných a záporných hodnotení.

Uvedená skutočnosť nás vedie k formulovaniu týchto otázok: Prečo slovenskí a sovietski študenti uskutočňujú nenáhodne viacej kladných volieb a prečo u študentov NDR je pomer kladných a záporných volieb vyrovnaný? Súvisí to s rozdielmi v systéme vzdelávania alebo je to podmienené národnostnými, či etno-psychologickými osobitosťami? Sú východonemeckí študenti vedení k väčšej estetickými kritičnosti? Alebo vyplýva tento rozdiel z čiastočnej prevahy obrazov slovenských umelcov (18 ku 12), ktorí svojim poňatím zobrazenej skutočnosti lepšie vyhovujú estetickému čítaniu slovenských a sovietskych respondentov?

Chí kvadrát testom sme zisťovali rovnomernosť rozdelenia kladných a záporných hodnotení všetkých 30 podnetov.

Na jednopercetnej hladine významnosti sa ukazuje, že sú silnejšie preferované tieto obrazy:

L. Šandor: „Portrét Zoltána Kodaya“	(2)
Giorgione: „Odpočívajúca Venuša“	(14)
A. Dürer: „Portrét mladého muža“	(3)
F. V. Sičkov: „Kalužské dievčatá“	(7)

Málo povšimnutými v kladnom hodnotení sú tieto obrazy:

M. Bazovský: „Zátišie“	(22)
M. Tilner: „Zlatá kytica“	(28)
M. Pechstein: „Sediace dievča“	(15)
K. Ondreička: „Kopáčky“	(6)
G. Braque: „Čierne ryby“	(23)
E. Zmeták: „Sediaci akt“	(12)
M. Galanda: „Harlekýn“	(1)
R. Guttuso: „Akt“	(23)

Významná nerovnomernosť rozdelenia počtu hlasov (na jednopercetnej hladine) sa objavuje i v zápornom hodnotení obrazov.

Nenáhodne silnejšie sú odmietané obrazy č. 23, 13, 22, 6 a 8 s výminkou posledného (M. Beckmann: „Tanec v Baden Baden“), teda tie, ktoré ostávali nepovšimnuté pri kladnom hodnotení. A naopak, výrazne menej záporných hodnotení získavajú obrazy č. 2, 14, 3 (pozri názvy silne preferovaných) a najviac obraz č. 11 (A. Renoir: „Kúpajúce sa dievča“), 10 (M. Slevogt: „Tanečnica Marietta di Rigardo“), 17 (A. K. Savrasov: „Jarný ogorod“).

Ak podrobíme štatistickej analýze pomocou chí kvadrátu testom otázku koľkokrát bol obraz volený bez ohľadu na to, či v kladnom alebo zápornom zmysle, zisťujeme, že na 1percentnej hladine nenáhodne častejšie sú zdrojom pozornosti obrazy č. 2, 3, 7, 13, 14 a 23 a nenáhodne menšiu pozornosť vyvolávajú obrazy č. 4, 9, 12, 26 a 28.

Ukazuje sa teda, že jednotlivé obrazy majú rôznu stimulačnú hodnotu. Pozoruhodné je, že k preferovaným podnetom patria predovšetkým port-

réty, figurálne kompozície a akty a to skôr v realistickom stvárnení, kdežto k odmietaným podnetom obrazy rôznych žánrov, ale viacej štylizované. Toto sú výskumné problémy pre umenovedcov a psychologov umenia, aby vo výskumnej spolupráci stanovili špecifické podnetové charakteristiky týchto podnetových štruktúr a vysvetlili, prečo je to tak.

3.2. Estetické reakcie respondentov podľa národnosti

3.2.1. SLOVENSKÍ ŠTUDENTI

Z tabuľky č. 4 je jasné, že za najlepšie sú považované „Portrét Z. Kodaya“ od L. Šandora (2), „Odpočívajúca Venuša“ od Giorgiona (14), „Portrét mladého muža“ od A. Dürera (3) a „Kalužské dievčatá“ od F. V. Sičkova (7).

Tab. 4. Percentové početnosti preferencie obrazov
(Výberový súbor študentov SSR)

		1	2	3	4	5
I. Portréty	M	11,02	14,27	1,08	1,17	1,08
	Ž	8,61	12,54	0,81	0,59	1,50
	S	9,31	13,04	0,89	0,76	1,38
II. Fig. kompozície	M	7,23	7,14	2,71	0,45	0,18
	Ž	9,72	5,83	1,32	2,27	0,29
	S	0,00	6,21	1,72	1,75	0,26
III. Akty	M	14,55	6,96	0,36	0,72	0,81
	Ž	9,97	8,14	0,59	0,26	0,77
	S	11,29	7,80	0,52	0,39	0,78
IV. Krajinky	M	7,95	3,98	1,36	2,98	4,34
	Ž	8,50	5,28	1,06	3,52	4,88
	S	8,34	4,90	1,15	3,36	4,72
V. Zátíšie	M	1,54	—	1,63	0,54	2,35
	Ž	1,21	0,07	2,60	0,51	3,30
	S	1,30	0,05	2,32	0,52	3,03
VI. Zátíšie s kvetinami	M	1,17	0,36	0,36	0,90	0,81
	Ž	1,39	1,72	0,37	0,95	1,43
	S	1,33	1,33	0,36	0,94	1,25

Medzi najodmietanejšie obrazy patria (tab. č. 5) „Čierne ryby“ od G. Braquea (23), „Akt“ R. Guttusa (13), „Tanec v Baden Baden“ M. Beckmanna (8) a „Zátíšie“ M. Bazovského (22). Takmer vo všetkých prípadoch majú vysoko preferované obrazy minimum odmietania a najodmietanejšie obrazy najmenšiu preferenciu.

Tab. 5. Percentové počtosti odmietania obrazov
(Výberový súbor študentov SSR)

		1	2	3	4	5
I. Portréty	M	0,11	0,11	2,40	3,44	2,98
	Ž	0,24	0,14	2,26	2,74	3,08
	S	0,20	0,14	2,30	2,95	3,05
II. Fig. kompozície	M	1,37	0,23	6,07	1,72	8,82
	Ž	0,67	0,43	9,23	0,38	7,88
	S	0,88	0,37	8,29	0,78	8,16
III. Akty	M	0,11	0,23	3,21	3,32	9,85
	Ž	0,48	0,14	1,87	5,43	13,26
	S	0,37	0,17	2,27	4,81	12,26
IV. Krajinky	M	0,69	0,92	3,44	4,24	2,40
	Ž	0,63	0,67	4,09	2,36	1,30
	S	0,64	0,74	3,89	2,91	1,63
V. Zátšie	M	2,75	9,74	1,95	12,26	4,47
	Ž	2,69	8,17	1,20	13,98	2,88
	S	2,71	8,63	1,42	13,47	3,35
VI. Zátšie s kvetinami	M	1,72	0,80	1,95	3,55	5,15
	Ž	3,56	0,63	1,15	4,04	4,42
	S	3,01	0,68	1,39	3,89	4,64

3.2.2. NEMECKÍ ŠTUDENTI

Tab. 6. Percentové počtosti preferencie obrazov
(Výberový súbor študentov NDR)

		1	2	3	4	5
I. Portréty	M	27,93	7,21	0,90	—	0,90
	Ž	24,63	12,21	—	0,21	0,84
	S	25,26	11,26	0,17	0,17	0,85
II. Fig. kompozície	M	13,51	—	0,90	0,90	1,80
	Ž	15,79	4,21	2,32	0,84	0,84
	S	15,36	3,41	2,05	0,85	1,03
III. Akty	M	16,22	12,61	—	—	—
	Ž	14,32	5,48	1,05	0,21	—
	S	14,68	6,83	0,85	0,17	—
IV. Krajinky	M	5,41	—	1,80	—	3,61
	Ž	5,90	0,63	0,21	1,05	2,74
	S	5,80	0,51	0,51	0,85	2,90
V. Zátšie	M	0,90	—	0,90	1,80	1,80
	Ž	0,42	0,21	2,11	0,42	1,05
	S	0,51	0,17	1,88	0,69	1,20
VI. Zátšie s kvetinami	M	—	—	0,90	—	—
	Ž	0,42	1,05	—	0,63	0,21
	S	0,34	0,85	0,17	0,51	0,17

Tab. 7. Percentové početnosti odmietania obrazov
(Výberový súbor študentov NDR)

		1	2	3	4	5
I. Portréty	M	—	0,79	0,79	—	1,59
	Ž	—	—	0,67	2,67	1,11
	S	—	0,17	0,70	2,00	1,22
II. Fig. kompozície	M	—	—	3,97	1,59	5,56
	Ž	0,22	1,11	8,46	1,56	5,12
	S	0,17	0,87	7,48	1,56	5,22
III. Akty	M	0,79	—	0,79	5,56	10,32
	Ž	—	—	0,45	3,12	11,14
	S	0,17	—	0,52	3,65	10,96
IV. Krajinky	M	—	3,18	7,14	7,14	1,59
	Ž	—	1,11	5,57	4,68	0,89
	S	—	1,56	5,91	5,22	1,04
V. Zátiešie	M	3,97	6,35	2,38	11,91	7,14
	Ž	2,90	6,01	3,12	12,92	6,24
	S	2,13	6,09	2,96	12,17	6,44
VI. Zátiešie s kvetinami	M	0,79	0,79	1,59	7,14	7,14
	Ž	3,34	0,89	1,56	5,12	10,02
	S	2,78	0,87	1,56	5,57	9,39

Z tabuľky č. 6 je zrejmé, že za najobľúbenejší je považovaný „Portrét mladého muža“ od A. Dürera (3), za ním nasledujú „Kalužské dievčatá“ F. V. Sičkova (7), „Odpočívajúca Venuša“ Giorgiona (14), „Portrét Zoltána Kodaya“ L. Šandora, teda rovnaké obrazy u slovenských študentov, len v zmenenom poradí.

Najväčšiu početnosť záporných volieb majú obrazy „Čierne ryby“ od G. Braquea (23), „Akt“ R. Guttusa (13), „Kytica II“ F. Studeného (29), „Tanec v Baden Baden“ M. Beckmanna (8). Značí to, že až na obr. č. 29 tie isté obrazy, ktoré odmietali slovenskí študenti.

3.2.3. SOVIETSKI ŠTUDENTI

Z pohľadu na tab. č. 8 sa presvedčame, že sovietski študenti sa vo svojich preferenciách v podstate zhodujú so slovenskými a nemeckými študentami, rozdiely sú opäť len v poradí: Najväčšiu početnosť kladných volieb dostáva obr. č. 7 „Kalužské dievčatá“ F. V. Sičkova, ďalej nasledujú obr. č. 14 („Odpočívajúca Venuša“ Giorgiona), obr. č. 2 („Portrét Zoltána Kodaya“ od L. Šandora) a č. 10 („Kúpajúce sa dievča“ od M. Slevogta).

Najodmietanejší obraz (Tab. č. 9) je „Akt“ od R. Guttusa (13), ďalej „Čierne ryby“ R. Braquea (23), na treťom a štvrtom mieste zamietania sú s rovnakou početnosťou Cézannove „Kamene v lese“ (20) a Gauginova

Tab. 8. Percentové početnosti preferencie obrazov
(Výberový súbor študentov ZSSR)

		1	2	3	4	5
I. Portréty	M	9,19	11,22	1,02	—	—
	Ž	9,55	15,54	0,32	—	1,46
	S	9,50	14,94	0,42	—	1,28
II. Figurálne kompozície	M	16,33	11,22	—	—	1,02
	Ž	19,10	13,27	0,16	0,16	0,32
	S	18,71	12,99	0,14	0,14	0,42
III. Akty	M	21,43	11,22	—	—	—
	Ž	15,54	3,56	0,16	0,32	0,16
	S	16,34	4,61	0,14	0,28	0,14
IV. Krajinky	M	7,15	2,04	—	1,02	3,06
	Ž	11,65	0,32	0,32	0,49	1,78
	S	11,03	0,56	0,28	0,56	1,95
V. Zátiešie	M	—	—	1,02	1,02	—
	Ž	0,65	—	0,65	—	0,16
	S	0,56	—	0,70	0,14	0,14
VI. Zátiešie s kvetinami	M	—	1,02	1,02	—	—
	Ž	2,43	1,29	0,32	—	0,32
	S	2,09	1,26	0,42	—	0,28

Tab. 9. Percentové početnosti odmietania obrazov
(Výberový súbor študentov ZSSR)

		1	2	3	4	5
I. Portréty	M	—	1,25	2,50	2,50	3,75
	Ž	—	0,21	0,21	0,86	1,93
	S	—	0,37	0,55	1,10	2,19
II. Figurálne kompozície	M	—	—	5,00	3,75	6,25
	Ž	—	0,21	7,71	3,64	2,36
	S	—	0,18	7,31	3,66	2,93
III. Akty	M	—	—	5,00	7,50	13,75
	Ž	0,21	0,64	4,07	4,71	16,92
	S	0,18	0,55	4,21	6,12	16,46
IV. Krajinky	M	—	—	2,50	5,00	5,00
	Ž	—	0,86	2,79	8,14	0,21
	S	—	0,73	2,74	7,68	0,91
V. Zátiešie	M	—	3,75	3,75	12,50	5,00
	Ž	0,21	4,28	2,57	12,21	7,71
	S	0,18	4,21	2,74	12,25	7,31
VI. Zátiešie s kvetinami	M	—	—	2,60	6,25	2,60
	Ž	0,86	0,21	1,08	7,92	7,28
	S	0,73	0,18	1,28	7,68	6,58

„Kytica II“ (27). Sovietski študenti sa teda v odmietaných obrazoch menej zhodujú so slovenskými a nemeckými. Opätovne však panuje zhoda v tom, že najpreferovanejšie obrazy patria k najmenej odmietaným a naopak.

3.2.4. POROVNANIE ŠTUDENTOV SSR, NDR A ZSSR

Porovnanie rozdielov volieb obrazov študentami jednotlivých národných skupín uskutočňujeme jednak podľa údajov tabuliek 4—9, jednak o údaje tabuliek na 10 a 11, v ktorých sú percentové početnosti volieb uskutočnené na poradí.

K najpreferovanejším obrazom patria — bez ohľadu na národnú prí-

Tab. 10. Poradie kladných volieb obrazov

		Pôv. poradie	SSR	NDR	ZSSR	Spolu
I. Portréty	1	3	3	1	6	4
	2	2	1	4	3	3
	3	4	22	26,5	17	22,5
	4	1	24	26,5	29	29
	5	5	15	15	10,5	11
II. Figurálne kompozície	1	7	4	2	1	1,5
	2	10	7	7	4	6,5
	3	8	14	9	24,5	15,5
	4	9	13	15	24,5	17,5
	5	6	29	12	17	19
III. Akty	1	14	2	3	2	1,5
	2	11	6	5	7	6,5
	3	12	25,5	15	24,5	21
	4	15	27	26,5	20	27
	5	13	23	30	24,5	28
IV. Krajinky	1	17	5	6	5	5
	2	19	8	20,5	14	13
	3	16	20	20,5	20	20
	4	20	10	15	14	10
	5	18	9	8	9	8
V. Zátišie	1	25	18	20,5	14	17,5
	2	22	30	26,5	29	30
	2	24	12	10	12	9
	4	23	25,5	18	24,5	24
	5	21	11	11	24,5	14
VI. Zátišie s kvetami	1	30	16,5	23	8	15,5
	2	26	18,5	15	10,5	12
	3	28	28	20,5	17	26
	4	27	21	20,5	29	25
	5	29	19	26,5	20	22,5

slušnosť respondentov — „Odpočívajúca Venuša“ od Giorgiona (14), „Kalužské dievčatá“ od F. V. Sičkova (7) a „Portrét Zoltána Kodaya“ od L. Šandora (2).

„Odpočívajúca Venuša“ od Giorgiona (14), „Jarný ogorod“ od Savrasova (17), „Čierne more“ od Studeného (18) a „Na sene“ od Tilnera (16) sú obrazy, o ktorých sa v posudkoch respondenti najviac zhodujú, pričom posledný menovaný patrí k menej preferovaným.

Najodmietanejšie obrazy vo všetkých skúmaných skupinách sú „Čierne ryby“ od Braquea (23), „Akt“ od Guttusa (13) a „Tanec v Baden Baden“ od Beckmanna (8). Najväčšia zhoda medzi príslušníkmi všetkých národných skupín je taktiež v odmietaní uvedených troch obrazov.

V kladnom hodnotení obrazov sa najviac rozchádzajú slovenskí a nemeckí študenti pri obraze č. 6 „Kopáčky“ od K. Ondreičku, ktorý je prefero-

Tab. 11. Poradie záporných volieb obrazov

		Pôv. poradie	SSR	NDR	ZSSR	Spolu
I. Portréty	1	3	28	29	29	30
	2	2	30	26	23	27
	3	4	16	23	21,5	22
	4	1	13	15	17	12,5
	5	5	11	19	15	12,5
II. Figurálne kompozície	1	7	21	26	29	25
	2	10	26,5	21,5	25,5	24
	3	8	4	4	5,5	3
	4	9	22	17	11	16
	5	6	5	9,5	12	9
III. Akty	1	14	26,5	26	25,5	26
	2	11	29	29	21,5	28
	3	12	17	24	9,5	17
	4	15	6	11	8	8
	5	13	2	2	1	2
IV. Krajinky	1	17	25	29	29	29
	2	19	23	17	19,5	21
	3	16	8,5	7	13,5	11
	4	20	14	9,5	4,5	10
	5	18	18	20	18	20
V. Zátíšie	1	25	15	12	25,5	23
	2	22	3	6	9,5	5
	3	24	19	13	13,5	14,5
	4	23	1	1	2	1
	5	21	10	5	5,5	7
VI. Zátíšie s kvetami	1	30	12	14	19,5	14,5
	2	26	24	21,5	25,5	23
	3	28	20	17	16	19
	4	27	8,5	8	3,5	6
	5	29	7	3	7	4

vaný výraznejšie nemeckými (12. miesto), ako slovenskými študentami (29. miesto). Sovietski študenti výraznejšie preferujú obraz č. 4 „Autoportrét“ od E. Zmetáka (17. miesto), ako nemeckí (26,5. miesto). Nemeckí študenti výraznejšie preferujú obr. č. 8 „Tanec v Baden Baden“ od M. Beckmanna; dávajú ho na 8. miesto, hoci v celkovom hodnotení patrí skorej medzi odmietané a u sovietskych študentov sa tento obraz dostáva až na 24,5. miesto. Sovietski študenti naopak výraznejšie preferujú obr. č. 30 „Ruže“ od S. V. Čechonina (8. miesto) pred nemeckými študentami (23. miesto). Hypoteticky môžeme predpokladať, že sa tu uplatňujú výchovné vplyvy. Preferencie sa vzťahujú na obrazy umelcov toho istého národa, ako sú respondenti. Treba tu však dodať, že pri experimentoch boli zverejnené len názvy obrazov a zamlčani boli ich tvorcovia. Ovplyvnenie bolo možné teda skôr výchovou a znalosťami ako priamo menami umelcov.

Existujú národné rozdiely i v sile odmietania niektorých obrazov. Slovenskí študenti obraz č. 5 „Žena“ od P. Matejku (11. miesto) ako nemeckí študenti (19. miesto). Sovietski študenti výraznejšie odmietajú obraz č. 9 „Matka s dieťaťom“ od F. Studeného (11. miesto) ako slovenskí študenti (22. miesto). Rovnako silnejšie odmietajú sovietski študenti obraz č. 12 „Sediaci akt“ od E. Zmetáka (9,5. miesto), ako slovenskí študenti (17. miesto) a nemeckí študenti (24. miesto). Obraz č. 20 „Kamene v lese“ od P. Cézanna výraznejšie odmietajú sovietski študenti (3,5. miesto) ako slovenskí (14. miesto) a obraz č. 25 „Zátišie s porcelánovými figurkami“ od I. I. Maškova silnejšie odmietajú nemeckí študenti (12. miesto) ako sovietski (25,5. miesto).

Rovnako tu predpokladáme úlohu estetického vzdelania, napr. väčšiu výchovnú orientáciu sovietskych študentov na realistické umenie a popripade i pozitívnejší vzťah k umelcom vlastného národa. Toto posledné sa však týka všetkých troch národných skupín.

Tab. 12. Korelačné koeficienty poradi kladných volieb obrazov

	SSR	NDR	ZSSR
SSR	—	0,802	0,758
NDR	0,802	—	0,678
ZSSR	0,758	0,678	—

Vo všetkých uvedených prípadoch test významnosti rozdielu dvoch relatívnych hodnôt (binomický test) ukazuje rozdiel, priekazný na 5percentnej alebo 1percentnej hladine.

Vzťah medzi kladnými a zápornými voľbami študentov našich skúmaných národných skupín sme overovali i pomocou Spearmanovho koeficientu korelácie poradi volieb obrazu. Toto poradie sme vytvorili podľa

klesajúcich početností volieb (pozri tab. 10 a 11). Matica korelačných koeficientov poradí kladných volieb (pozri tab. 12), ukazuje, že najviac sa podobá

preferenčné usporiadanie obrazov slovenských a nemeckých a slovenských sovietskych študentov, kdežto menej sa zhodujú poradia volieb, uskutočnených nemeckými a sovietskymi študentami. Je však nutno poznamenať, že všetky tri koeficienty sú štatisticky významné na 1percentnej hladine.

Ešte vyššie koeficienty korelácie sú v tabuľke č. 13, ktorá prezentuje vzťahy medzi poradiami záporných volieb obrazov.

Tab. 13. Korelačné koeficienty poradí záporných volieb obrazov

	SSR	NDR	ZSSR
SSR	—	0,890	0,792
NDR	0,980	—	0,834
ZSSR	0,792	0,834	—

I tu sú všetky výsledky významné na 1percentnej hladine a medzi sebou sa významne nelíšia, no predsa je potrebné všimnúť si, že vzťah medzi nemeckými a sovietskymi študentami je vyšší v poradí odmietaných ako v poradí preferovaných podnetov.

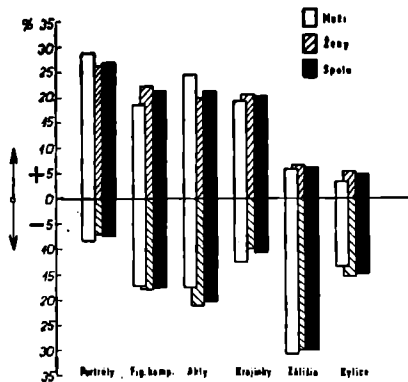
3.3. Estetické reakcie podľa pohlavia

Pohľad na početnosť kladných a záporných volieb realizovaných mužmi a ženami ukazuje pre niektoré skupiny obrazov, že pohlavie môže hrať určitú úlohu. Tabuľka č. 10 bola preto podrobená analýze chí kvadrát testom.

Muži nenáhodne viacej uprednostňujú akty a menej figurálne kompozície a kytice a ženy zase menej preferujú akty. Všetky tieto rozdiely sú významné na jednopercetnej hladine.

V odmietaní jednotlivých skupín nie sú rozdiely tak výrazné. Muži menej odmietajú akty a viacej krajiny (významné na 5percentnej hladine).

Pretože sa v oboch prípadoch nenáhodne objavujú akty, položili sme si otázku, či sú v ich preferenciách a odmietaní mužmi a ženami významné rozdiely. U mužov z 1316 kladných hodnotení pripadá na akty 323 (24,54 %), u žien z 3821 kladných hodnotení pripadá na akty 760 (19,89 %). Binomický test rozhodol na 1percentnej hladine významnosti, že muži významne častejšie preferujú akty než ženy. V súlade s týmto výsledkom ženy významne častejšie akty odmietajú a to rovnako na 1percentnej hladine významnosti.



Obč. 1. ROZLOŽENIE POČETNOSTI KLADNÝCH A ZÁPORNÝCH VOLIEB
OBRAZOV PODĽA ŽÁŇROV

3.4. Rozdiely vo voľbe jednotlivých žánrov

Chví kvadrát testom sme overovali, či rozloženie kladných a záporných volieb jednotlivých skupín obrazov je náhodné alebo nie (pozri tab. 14 a 15).

Tab. 14. Percentové početnosti kladného hodnotenia skupín obrazov (Všetky výberové súbory realisticke → štýlizované)

		1	2	3	4	5
I. Portréty	M	12,31	13,45	1,06	0,99	0,99
	Ž	10,76	12,98	0,63	0,44	1,41
	S	11,16	13,10	0,74	0,58	1,30
II. Fig. kompozície	M	8,43	6,84	2,36	0,46	0,38
	Ž	11,98	6,83	1,26	1,75	0,37
	S	11,08	6,83	1,54	1,42	0,37
III. Akty	M	15,20	7,75	0,30	0,61	0,68
	Ž	11,41	7,07	0,58	0,26	0,58
	S	12,38	7,24	0,51	0,35	0,60
IV. Krajinky	M	7,67	3,50	1,29	2,58	4,18
	Ž	8,69	3,90	0,84	2,72	4,11
	S	8,43	3,80	0,96	2,69	4,13
V. Zátiašie	M	1,37	—	1,52	0,68	2,13
	Ž	1,02	0,08	2,22	0,42	2,51
	S	1,11	0,06	2,04	0,49	2,41
VI. Zátiašie s kvetinami	M	0,99	0,38	0,46	0,76	0,68
	Ž	1,44	1,57	0,31	0,76	1,10
	S	1,32	1,27	0,35	0,76	0,99

Tab. 15. Percentové početnosti záporného hodnotenia skupín obrazov (Všetky výberové súbory)
realistické → štylizované

		1	2	3	4	5
I. Portréty	M	0,09	0,28	2,22	2,97	2,87
	Ž	0,17	0,13	1,70	2,44	2,60
	S	0,15	0,17	1,84	2,58	2,67
II. Fig. kompozície	M	1,11	0,19	5,75	1,85	8,25
	Ž	0,50	0,50	8,88	1,07	6,61
	S	0,66	0,42	8,05	1,28	7,04
III. Akty	M	0,19	0,19	3,06	3,89	10,19
	Ž	0,37	0,20	2,00	4,97	13,51
	S	0,32	0,20	2,28	4,68	12,63
IV. Krajinky	M	0,56	1,11	3,80	4,63	2,50
	Ž	0,43	0,77	4,10	3,60	1,07
	S	0,46	0,86	4,02	3,87	1,45
V. Zátišie	M	2,69	8,90	2,13	12,23	2,13
	Ž	2,34	7,24	1,70	13,55	1,70
	S	2,43	7,68	1,82	13,20	1,82
VI. Zátišie s kvetinami	M	1,48	0,74	1,95	4,17	5,19
	Ž	3,10	0,60	1,20	4,80	5,71
	S	2,67	0,64	1,40	4,64	5,57

Podľa výsledkov analýzy nenáhodne viacej sú preferované portréty, výrazne menej kytice a zátišia. Analýza záporných volieb predchádzajúce závery potvrdzuje: najviac sú odmietané zátišia, najmenej portréty. Všetky analýzy sú významné do 1percentnej hladine.

Tieto závery korešpondujú so zisteniami o najpreferovanejších obrazoch. Môžeme si položiť otázku, preto to tak je, že zobrazenie človeka vyvoláva väčšie sympatie ako diela s mimoľudskými námetmi. Súvisí to azda so zložením nášho výskumného výberového súboru, orientovaného na pedagogické profesie? Alebo je to podmienené vývinove, keďže ide o vekové obdobie pozdnej adolescencie, kde medzi významné problémy patrí začlenenie do sveta a života dospelých? Odpovede na tieto otázky dajú len naplánované a realizované ďalšie špecificky formulované výskumy.

3.5. Rozdiely vo voľbe obrazov s rôznou mierou štylizácie

Za najdôležitejšiu otázku môžeme považovať to, ako pôsobí realistické alebo štylizované zobrazenie námetu na percipienta. Z usporiadania obrazov (pozri časť 2) je zrejmé, že prvý obraz v každom žánri je najrealistickejší (a teda skutočne alebo zdanlivo skutočnosti najpodobnejší) a posledný najviac štylizovaný, vizuálne skutočnosti nepodobný, ale v porovnaní s ňou „deformovaný“. Napriek snahe nebolo možné prostredné tri obrazy

takto usporiadať celkom jednoznačne, preto sme ich pre účely analýzy zlúčili do jednej skupiny. Chí kvadrát testom sme teda porovnávali náhodnosť rozloženia početnosti v skupinách realistických, „ostatných“ a štylizovaných obrazov.

(Pozri tab. 2 a 3.)

Výsledky dokonca na jednopromilovej hladine ukazujú, že realistické obrazy dostali vysoko významne viacej kladných „hlasov“ a štylizované obrazy zase menej „hlasov“, než sa očakávalo. I pri zápornom hodnotení sa tento výsledok potvrdil na rovnako vysokej hladine významnosti.

Zreteľný je tento rozdiel i pre skupinu aktov, kde realistická „Odpočívajúca Venuša“ je vysoko preferovaná, kdežto štylizovaný Guttusov „Akt“ dostal najviac záporných hlasov. I v skupine portrétov a figurálnych kompozícií sú významne preferovanejšie realistické obrazy. Vystáva otázka, prečo sa tieto rozdiely neobjavujú u krajiniek, zátiší a kytíc.

Sovietski študenti výrazne menej preferujú štylizované obrazy a dávajú zreteľnú prednosť realistickému zobrazeniu. Východonemeckí študenti dávajú častejšie prednosť štylizovaným obrazom.

4. Z Á V E R Y

Vyššie popísané a stručne interpretované výsledky presvedčivo ukazujú, že študenti rôznej národnej príslušnosti (resp. rôzneho štátneho občianstva v troch socialistických štátoch) sa líšia v preferencii i odmietaní estetických podnetov, reprezentovaných v našom výskume reprodukciami maliarskych výtvarných diel.

Predpokladáme, že uvedené rozdiely sú podmieňované akcentáciou rôznych estetických hodnôt v rámci vzdelávania a výchovy všeobecne a estetickej výchovy zvlášť, rozdielnymi kultúrnymi tradíciami, etnopsychologickými rozdielnosťami respondentov a národnou príslušnosťou tvorcov jednotlivých podnetových umeleckých diel. Vážnu úlohu tu zohráva v rámci vzdelávania a výchovy aj správne uskutočňovaná vlastenecká výchova, ktorej jednou z črtí je aj hrdosť mladého človeka na odkazy kultúry a kultúrnych hodnôt vlastného národa. Predpokladáme tiež, že niektoré rozdielnosti v estetických reakcií sú podmienené vekovým obdobím respondentov — v našom prípade pozdnuou adolescenciou — a zložením skúmaného vzorku.

Za najdôležitejšie výskumné zistenie považujeme poznatok, že umelecké diela ako estetické podnetové štruktúry sa líšia svojou stimulačnou hodnotou tak všeobecne, ako i schopnosťou „vyvolávať kladné reakcie“ a „vyvolávať záporné reakcie“. K objasneniu toho, ktoré premenné maliarskeho umeleckého diela podmieňujú tento ich rozdielny „výzvový charakter“ bude však nutná výskumná a teoretická spolupráca s umenovedcami.

Stimulačná hodnota maliarskych výtvarných diel nie je rovnaká pre percipientov rôznej národnej príslušnosti, čo naznačuje, súvisí s etnopsychologickými rozdielnosťami, s kultúrnymi tradíciami a systémom výchovy a vzdelávania. Potvrďuje sa tým interakčná povaha estetického vnímania a poznávania, ktoré nie je jednoduchou funkciou podnetového materiálu, ani jednoduchou funkciou vnútorných dispozícií vnímateľa.

Nastolené problémy môže postupne riešiť len tímová výskumná teoretická medzinárodná spolupráca a špecializované kritické výskumy v budúcnosti.

LITERATÚRA

- Kuric, J., Smékal, V.: *Methodologische Probleme in der experimentellen Untersuchung der ästhetischen Wahrnehmung*. Studia psychologica 1, 1980, Bratislava, 1980.
- Kuric, J., Smékal, V.: *Osobnostní a vývojové determinanty estetického vnímání*. Sborník prací filosofické fakulty Brněnské university, řada I, 1980.
- Molles, A.: *Dinamika kultúry*. Moskva 1973.
- Salejev, V. A.: *Iskusstvo i jeho ocenka*. Minsk 1977.
- Šindelář, D.: *Estetické vnímání*. Praha 1961.
- Svejcer, A. D., Nikolskij, L. B.: *Vvedeniye v sociolingvistiku*. Moskva 1978.

ПРЕФЕРЕНЦИЯ ЭСТЕТИЧЕСКИХ ИМПУЛЬСОВ — МЕЖДУНАРОДНОЕ СРАВНЕНИЕ

Резюмируемое исследование посвящено проблематике эстетического восприятия произведений живописи. Оно было проведено в 1973—1976 гг. среди студентов вузов Словацкой социалистической республики, СССР и ГДР. Автор исследования исходит из предположения, что особенности эстетического восприятия находятся под влиянием не только уровня психического развития и личных качеств, но и других качеств, к которым относятся также культурные условия, традиции воспитания и национальные различия исследуемых студентов.

Исследование имеет эксплоретивный и ориентировочный характер. Оно ставит перед собой цель ответить на вопрос, чем отличается предпочтение, высказанное по отношению к выбранным произведениям живописи, представленным в исследовании 30 качественно выполненными цветными репродукциями: разного жанра в форме открыток, советскими, словацкими и немецкими студентами.

Результаты исследования убедительно показывают, что студенты разной национальности отличаются предпочтением и отказом эстетических импульсов. Общим, однако, является то, что все три исследуемые группы предпочитают реалистический способ изображения и отрицательно относятся к стилизованным произведениям. Но в этой общей для всех тенденции проявляются значительные расхождения между словацкими и немецкими студентами. В отрицании стилизованных художественных произведений проявились также значительные расхождения и между немецкими и советскими студентами. Последние меньше выбирают стилизованные картины и явное предпочтение отдают реалистической форме изображения, в то время, как немецкие студенты в большей мере предпочитают стилизованные произведения живописи.

PREFERENTIAL RESPONSE TO AESTHETIC STIMULI — AN INTERNATIONAL COMPARISON

The paper deals with the problems of the aesthetic perception of works of art — in this case paintings — and is based on research carried out in Slovakia, the Soviet Union and East Germany from 1973 to 1976, with university students as respondents.

The author's starting point is the presumption that the specific character of aesthetic perception in individuals is affected not only by their mental develop-

ment and character features, but also by other factors, including cultural background, educational traditions and national differences.

The research was exploratory and preliminary in character and was designed to answer the question of how the preferences for selected paintings (represented in this research project by 30 high-quality colour reproductions of works in various genres, and of postcard size) differ with Soviet, East German and Slovak university students.

The research results show convincingly that students of different nationalities differ in their preference for and rejection of certain aesthetic stimuli. The common feature is that all the three groups of percipients prefer realistic art and reject stylized works of art, but within this general tendency there are remarkable differences, e.g. between the Slovak and the German students. The German and the Soviet students also differ in the degree to which they reject stylized works of art. The Soviet students consider stylized pictures distinctly less preferable, and a realistic reflection of reality clearly more preferable than to the German students.

We suppose that the given differences are conditioned by the stress placed on different aesthetic values, and by the different cultural traditions and ethnopsychological dissimilarities of the responding national groups.